1939 ий
3
ИЮЛЬ
№ 56 (555)
Акше 5 ыр.

9-ше ИИ ЛЕКТЕШ

Чыла эллаcе пролетарий-шамыч, ушнызаl

Эрвезе коммунист

ВЛКСМ Маробком ден Горком орган

ОБОРОННО-МАССОВЫЙ ПАШАМ КУМДАН ШАРАШ

XVIII партийный с'езд да ВЛКСМ ЦК VIII пленумжо оборонно-массовый пашам кумдан шараш, мемнан чыла калыкым мобилизационный ямдылыкыште эреак кучаш, социалистический родинан обороноспособностьшым пенгыдемдаш задачым шынденыт.

Комсомольский да осоавиахимовский организаций-шамычын тўҥ задачышт—пашазе, колхозник да интеллигенцийым мемнан элын обороноспособностьым пенгыдемдымашке мобилизоватлаш, осоавиахимовский организацийыште вредительствын последствийжым, расхлябанностьым да мелкобуржуазный распущенностьым пытарен, осоавиахимым пенгыде да виян организацийыш савыраш.

Осоавиахимовский организаций-шамыч шке радамышкышт миллион дене советский граждан-шамычым ушат. Нуно Йошкар Армий ден Военно-Морской флотлан кадрым ямдылат.

Мемнан республикыште XVIII партийный с'езд деч вара оборонно - массовый паша ятыр саемын.

1939 ийыште осоавиахимовский организаций-шамыч радамыш 15.900 пашазе, колхозник, интеллигенций да тунемше-шамычым пуртымо. Угычын 520 первичный осоавиахимовский организацийым организоватлыме. Республика мучко шуко оборонный кружокым организоватлыме да 12103 оборонный значкистшамычым ямдылыме.

Теве Марпединститут пеленсе осоавиахимовский организаций XVIII партийный с'езд деч вара шке пашажым ятыр саемден. Пытартыш жапыште тиде организаций 660 еҥлан кушкын. Институтышто военный пашам тунемме тўрлӧ кружок-шамычым—мотоциклет, винтовка, противогаз, пулемет тунемме да моло кружокшамычат организоватлыме. Тунемме ийым пытарымылан 215 ПВХО значкистым, 61 ворошиловский стрелок значкистым ямдылыме.

„Совет" колхоз пеленсе первичный комсомольский организаций (Оршанский район) стрелковый кружокым организоватлен. Тиде кружокыш тренироватлаш да ворошиловский стрелоклан нормым сдатлаш молодежь велэ огыл колхозник-шамычат коштыт. Оборонный пашам начарын огыл Мари-Турек райкомол да тудын секретарьже Кошкин йолташ вуйлата.

Туге гынат, оборонно массовый паша ятыр вере начар ышталтеш. XVIII партийный с'ездын оборонный пашам пенгыдемдыме нерген решенийжым посна осоавиахимовский ден комсомольский организаций-шамыч шуктен огыт шого. Марийский АССР осоавиахимын Центральный Советше да посна районласе осоавиахим совет ден райкомол-шамыч осоавиахим пашаште большевистский порядкым ыштен огытыл. Оборонно-массовый паша дене начар вуйлатат.

Утларакшым оборонный паша Параньга, Еласал да Роҥго районлаште начар ышталтеш. Садланак вет вине районлаште 70 процент наре комсомолец-шамыч осоавиахим членлан огыт шого.

Шукерте огыл ВЛКСМ Обкомын III пленумжо эртыш. Тиде пленумын оборонный паша нерген лукмо решенийжым кажне райкомоллан, осоавиахим райсоветлан да первичный комсомольский ден осоавиахимовский организаций-шамычлан тўрыс шукташ пижман. Комсомольский да осоавиахимовский организаций-шамычын задачышт—пашазе, колхозник ден интеллигенцийым осоавиахимовский организаций радамыш шупшаш, нунын дене оборонный паша тунеммашым организоватлаш. Тидлан тўрлӧ военный кружок, школа, военный уголок-шамычым организоватлыман. Предприятий ден колхозлаште оборонный кечым эртарыман. Стрелковый пашам саемдашлан кажне райцентреш, кугу населений пунктеш тирым организоватлыман. Масса коклаште политико-воспитательный пашам ыштыман. Международный положений, военный техника да моло тема-шамыч дене лекцийым, докладым, беседым эртараш кўлеш.

Оборонный пашам сай организоватлымаште комсомолец - шамычлан личный примерым ончыктен шогыман. Тидлан кажне комсомолецлан, шагал гын ик военный специальность дене овладеватлыман.

ВКП(б) XVIII партийный с'ездын решенийжым илышыш пуртен, кажне предприятийым, колхозым социализм элын неприступный крепостьышкыжо савырена.

Всесоюзный ял озанлык выставкыште Таджикский павильон.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ЯЛ ОЗАНЛЫК СТАХАНОВЕЦ-ШАМЫЧЫН СОВЕЩАНИЙЫШТ

1 июльышто 12 шагатлан МАССР Верховный Советын заседаний залешыже Марийский республика кӧргысӧ ял озанлыкын ончыл стахановец-шамыч республиканский совещаний почылто. Совещанийыш 240 стахановец-шамыч толыныт.

Совещанийым Марийский АССР Совнарком председатель Абрамов йолташ почо.

Совещанийыште тенийсе шошо ага пашан итогшо нерген да уборкылан ямдылалташ да эртарымашын задачышт нерген обсуждатлыме. Тыгак ял озанлыкын стахановецше - шамычым премироватлымаш лийын.

Шошо ага пашан итогшо да уборкылан ямдылалтмашын да эртармашын задачышт нерген докладым МАССР земледелий Нарком Седов йолташ ыштен.

ОРДЕН ДА МЕДАЛЬ ДЕНЕ НАГРАДИТЛАЛТШЕ УЧИТЕЛЬ-ШАМЫЧ МОСКВАШКЕ КАЕНЫТ

СССР Верховный Совет Президиумын Указше почеш ССР Союз орден дене да медаль-шамыч дене наградитлыме Марийский республикын ончыл учитель-же-шамыч тенгече кечывал поезд дене Москвашке каеныт. Нунын коклаште Левин орден дене наградитлыме-шамыч С. Н. Тимофеева, М. Х. Харитонов, педагогический пашаште 45 ий ыштыше да „За трудовое отличие" медаль дене наградитлыме А. В. Орлов йолташ улыт. Москваште нунылан орден ден медаль-шамычым вручитлат.

СОВЕТСКИЙ СОЮЗЫШТО

Советско-Китайский торговый договор

Тений 16 июньышто Москваш СССР ден Китайский республика коклаште торговый договорым подписатлыме.

Договор равноправий да взаимность принципеш ономыватлалтын.

Договор утларак благоприятствований нерген статья - шамычым пурта, торговля ден мореплаваний вопрос-шамычым регулироватла, Китайский республикыште СССР торгпредствын положенийжым ончыкта.

Советский велым торговый договорым СССР Внешний торговля Калык Комиссар А. И. Микоян йолташ подписатлен.

Китайский велым,—Китайский республика национальный правительствын специальный посол да уполномоченныйже д-р Сун-Фо подписатлен.

(ТАСС).

Всесоюзный ял озанлык выставка строительство

Всесоюзный ял озанлык выставка территорийыште тыгай павильон-шамыч строительствым штен пытарыме: „Армения", „Азербайджан", „Москва", „Центральные области". „Советская Арктика", „Печать", „Юные натуралисты" павильон-шамыч, Главный вход ден Главный павильонын башньыжым ыштымаш пеш кужу жапышке шуйнен. Первый строительный участкын руководительышт (начальникше Давидов йолташ) ударный пашашке коллективым шке жапыштыже мобилизоватлен кертын огытыл. Пашаште неорганизованностьым ончыктат, простой лиеда.

Мланде шўм лукмаш

„Лисичанскуголь" трестын орденоносный „Кременная" шахтын горнякше-шамыч (Ворошиловградский область) 7 тылзыште лукмаш программым тылзе ончыч 1-ше июльлан темыныт. Мланде йымач 146 тўжемат 320 тонн шўм лукмо.

АНГЛИЙСКИЙ ДЕН ФРАНЦУЗСКИЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО-ШАМЫЧ СССР ДЕНЕ РАВНЫЙ ДОГОВОРЫМ ЫНЕШТ ЫШТЕ

Агрессий ваштареш вашполшымаш эффективный пактым заключатлыме нерген англо-франко-советский переговор-шамыч тупикыш пуреныт. Советский правительствын позицийже пеш раш пале улмо ӱмбачат, Советский правительствын ваш-полшымаш пактым вашке заключатлымашке виктаралтше чыла тыршымашыже ӱмбачат переговорым ыштымаште иктаж мыняр пале прогресс ок кой. Кызытсе международный обстановкышто тиде факт серьезный значенийым иметлыде ок керт. Тудо агрессий ваштареш демократический государство-шамычын келшымашышт кӱрылт кертмылан агрессор-шамычын да мирын чыла тушманже-шамычын ӱшанвымыштым виянда, тудо агрессор-шамычым агрессийым умбакыже шарымашке шӱка.

Тидлан кӧра вопрос лектеш: переговор-шамычын, —кудын благоприятно шуктал-мыштым мирым йӧратыше чыла калык-шамыч ден мирын чыла друзьяже-шамыч пеш чот да ӱшанен вучат,—шуйнымаш причиныже кушто?

Тиде шотышто мый шкемын личный шонымашемым каласаш шканем позволитлем, хотя тудын дене мыйын друзья-шамычем огыт келше. Нуно английский ден французский правительство-шамыч ваш-полшымаш пакт нерген СССР дене переговорым тӱгалмышт годым Европышто агрессий ваштареш куатле барьерым ышташ серьезно шоненыт манын, кызытат шотлат. Мый английский ден французский правительство-шамыч СССР дене равный договорым, вес семынже тугай договорым, кудым ыштымашке шкенжым уважатлыше государство гына каен кертеш, —ынешт ыште да лач тиде обстоятельство гына переговорын логалме застойный состоянийын причиныже лийын шога манын шотлем да тидым факт дене доказатлаш тӧчен ончем.

Нине факт-шамыч могае улыт?

Англо-советский переговор-шамыч тиде мутым непосредственно умылымаште, вес семынже мланва первый английский требований-шамычым 15 апрельыште пред'явитлымаш жап гыч, ынде 75 кече годым ышталтыт, нивын кокла гыч Советский правительствылан тӱрлӧ английский проект ден предложений-шамычлан вашмут-шамычым ямдылашыже 16 кече кӱлын, а моло 59 кечыже англичанин ден француз-шамыч могырым ювалтымаш ден шуйкалымашыштлан пытен. Йодалтеш: переговор-шамычын тыге эркын каймышт верч ответственностым англичанин ден француз-шамыч деч молыжо кӧ нумалеш?

Англо-франко-советский соглашений гаяк международный соглашений-шамычым заключитлымаш практика гыч, умбакыже, пале, что тудак Англия ваш-полшымаш нерген пакт-шамычым Турция да Польша дене пеш кӱчык жапыште заключитлен. Тыжечын лектеш: кунам Англия Турция да Польша дене договорым ышташ желатлен гын, тудо переговор-шамычын кӱлеш темпыштымат обеспечитлен кертын. СССР дене переговорлаште чыташ лийдымын шуйымаш да мучашдымын ювалтымаш факт Англия ден Францийын чынак шонымашыштын искренностьыштыжо сомневатлаш позволятла да тыгай политикын основыштыжо мо именно кия манын вопросым шындаш мемнам заставитла: мирын фронтшым обеспечитлаш серьезный шонымаш, але переговор-шамыч фактым, переговор шуйымашым семынак, мирым йӧратыше держава-шамычын фронтыштым ыштымаш паша дене ниможымат общийым иметлыдыме ала могай вес цель шамычлан кучылташ желаний.

Тыгай вопрос тидлан верч утларакат лектеш: переговор каймаште английский ден французский правительство-шамыч искусственный велылыкым оралат, Англия ден Францийын порво воляшт да искренний шонымашышт годым ювалтымаш да мешаймаш деч посна резрешитлаш лийме вопрос-шамыч шотышто ик могырым Англия ден Франция да вес могырым СССР коклаште серьезный разногласий улмо видимостьым ыштат. Примерлан, пале, что переговорлаште тыгай искусственно шонен лукмо „преткновений кӱ" Латвия, Эстония ден Финляндийлан, нунын нейтралитетыштым агрессор-шамычын нарушатлымышт годым, жапым шуйыде полыш пумашым тройственно гарантироватлыме нерген вопрос лийын шога. Ончыкымаш прибалтийский государство-шамыч нине гарантий-шамычым огыт желатле манме ӱмбак, да лач тиде обстоятельство Англия ден Францийлан, пуйто, советский предложенийым приниматлашышт мешатла манме ӱмбак ончыктымаш рашак несостоятельный да ик шонымашлан верч гына ышталт кертеш: переговор-шамычын кӱрлмаш цель дене нуным нелемдаш. Кеч кузе гынат, мланна тидын нерген свидетельствоватлыше факт-шамыч пале улыт, что кунам, примерлан, Англия тудо але вес эл-шамычын гарантироватлаш шкенжын заинтересованыйлан шотла гын, тудо нине эл-шамычын шкаланышт гарантийым шке требоватлымыштым вучыде, тидлан келшыше корным муэш.

Английский „Сандей Таймс" газета тений 4 июньысо номерыштыже „Польша... Голландия ӱмбак нападатлымылан кӧра Великобритания войнашке шупшылалтме лиеш гын, тудо Британийлан полшаш келшымыжым выразитлен" манын, „вес могырым, Дания але Литва ӱмбак нападатлымылан кӧра Польша войнашке шупшылалтме лиеш гын, Великобритания Польшалан полшаш келшен" манын воза. Тыгеже лектеш: Польша ден Великобритания ик жапыштак Литвамат, тугак Голландийымат гарантироватлат. Тиде кок могыран гарантий нерген Литва ден Голландийын йодыныт але уке мый ом пале. Кеч кузе гынат, тидын нерген прессыште нимат увертаралтын огыл. Утларакат, мланем пале: Голландийжат, Литважат тыгай гарантий фактым отрицатлат. А тидын годымак, „Сандей Таймс"-ын увертарымыже почеш, нине эл-шамычын кок могыран гарантийышт нерген пакт тӱҥ шотышто заключитлалтын. „Сандей Таймс"-ын увертарымыже нигуштат опровергатлалтын огыл, тидыже иктылан тайна огыл.

Шукерте огыл иностранный паша польский министр Бек ик французский журналистлан пуымо интервьюштыжо Польша тудлан СССР деч кеч могаят гарантийым предоставитлыме шотышто нимо нерген йодын огыл да нимомат требоватлен огыл, Польша ден СССР коклаште шукерте огыл заключитлыме торговый соглашений улмо дене Польша тичмашынак удовлетворитлалтын манын йӧршешак раш каласен. Тиде случайыште Польшын позицийже кум прибалтийский государствылан правящий круг-шамычын позицийышт деч мо дене ойыртемалтеш? Абсолютно нимо денат уке. Туге гынат, тиде Англия ден Францийлан СССР деч Польша ден эле вес 4 государствылан гарантийым, — СССР деч гарантийым налаш нунын желанийышт нерген мланна нимоат пале огыл, — но Голландия ден Швейцарийлан, кудын дене СССР простой дипломатический отношенийымат ок имегле, —гарантийым требоватлаш ок мешатле.

Тиде чылажат тудын нерген ойла, что англичанин ден француз-шамыч, хотя нуно „равенство" верч улыт манын кажне кечынак товатлат гынат, СССР дене равенство да взаимность принципеш основатлалтше договорым огыл, а тугай договорым ыштынешт, кудышто СССР обязательство - шамычын пӱтынь нелылыкшым шке вачешыже нумалше батрак рольышто выступатлыже лие. Шкенжым уважатлыше ик элат, жарым ен кид дене удырен налаш йӧратыше ен шамычын кидыштышт модыш ынеж лий гын, тыгай договорлан ок келше. Тыгай договорлан СССР тлечат утларак ок келше, тудын вийже, куатше ден достоинствыже пӱтынь тӱнялан палыме улыт.

Мый шоем, что англичанин ден француз-шамыч СССР-лан приемлимый чын договорым огыл ыштынешт, а договор нерген мутланымешт гына, тудлан, чтобы шкеныштын элысе общественный мнений ончылан СССР-ын мнимый неустойчивостешыже спекулироватлен, шкаланышт агрессор-шамыч дене сделкым ыштымаш корным кушталтылгемдаш.

Лишыл кече-шамыч ончыктышаш улыт: тиде тыгак але тыге огыл.

СССР Верховный Совет депутат — А. Жданов.

Тӱҥ шотышто ямде

Мемнан Цибикнур средний школа тенийсе у тунемме ийлан май тылзе гычак ямдылалташ тӱҥалын. Май тылзыште сельсовет мучко колхозлаште семилетний обученийым завершитлышаш верч тунемаш чыла йоча-шамычым учетыш налын коштмо.

Мемнан школышто тений текущий ремонтым гына ыштышаш ыле. Ме кызыт улшо 18 конгам чыла ремонтироватлен, южыжым пужен ыштен улына, шукшу партым ремонтироватлыме да 100 партым угыч чиалтыме. Классный доска-шамыч улыт, порым ситышын налме.

Школлан олташ 300 кубометр утларак пу уло. Тужеч 250 кубометржым пуым пӱчкедыме.

А. С. Качмашев.

„ТРУДОВИК" КОЛХОЗ ШУРНО ПОГАШ ЯМДЕ

„Трудовик" колхоз член-шамыч (Ронго район) партий ден правительствын „1939 ийыште урожайым поген налашлан да ял озанлык продукт-шамыч заготовкылан ямдылалтме нерген" постановленийыштым обсуждатлымек, тенийсе чапле шурным поген налашлан отлично ямдылалташ виян пижыныт.

Уборка жаплан колхозник-шамычым посна звено-шамычлан шеледыме. У шурным погашлан машина-шамычым сай качестве дене ремонтироватлыме. Кызыт 2 жнейка, 6 веялка, 1 молотилка, 16 кычкышаш ораба да тулеч молат ямдылыме.

Государствылан сдатлышаш киндым опташлан мешкотарым ситышын ямдылыме. У шурно опташ склад-шамычым тӧрлалтыме.

В. И. Загайнов.

ОНЧЫЛ ВЕРЫМ НАЛШАШ ВЕРЧ

Кӱкшӱ лектышан шурно налмаш — ӱдышаш шурным, мланде ӱангдышым жапыште ямдылымаш деч, ял озанлык машина-шамычым ремонтироватлен шуктымаш деч да кӱчык срокышто сай качество дене ӱдымаш деч кугун зависитла. Тиддеч посна колхозник-шамыч коклаште массовый умылтарымаш паша да социалистический соревнований ден стахановский движенийым кумдан шарымашат пеш кугу значенийым иметлат. Тиде задача-шамычым мемнан „Волгыдо" колхоз (Куженер район) тӱрыс шуктен толеш. Шошо ага пашам сай качество дене да жапыштыже эртарыш. Кумышо Сталинский Пятилетка лӱмеш социалистический соревнованийыш ушнен шошо ага пашам 6 кечыште пытарышна. Шошо ага пашаште Е. И. Иванова, А. Я. Иванова, Е. И. Кузнецов куралмаште 1—1,30 гектар мартен, тырмалмаште И. А. Кузнецова, Е. И. Петрова 3—4,2 гектар мартен нормым темыштт, шошо агасе стахановец-шамычым премироватлыме да колхозын переходящий йошкар знамям первый бригадылан вручатлыме.

Кызыт прополкым эртарен улына. Прополка эртармаште Иванова йолташ сай руководитлен.

Уборкылан ямдылалтмашке вниманийым посна обратитлен улына. Кызыт машина-шамычым, кычкыме ӱзгар-шамычым, склад-шамычым, мешак-шамычым тӱрыс ямдылыме. Паша планым ыштыме, колхозный погынымашеш, бригадный погынымашеш обсуждатлен улына.

Уборка жаплан общественный питанийым организоватлена. Старик ден шоҥгырак ӱдрамаш-шамычым кертмышт семын култа пидын ышташ шогалтена. Йогышо парча-шамыч погаш тунемше пионер-шамычым ойрымо. Нунын дене вуйлаташ комсомолец А. Иванов ден И. Петровым выделитлыме. Государствылан киндым сдаяш комсомолец-шамыч тӱҥалыт.

ВКП(б) ЦК ден СССР СНК „Колхоз-шамычын общественный мландыштым разбазариваний деч аралыме мера-шамыч нерген" постановленийыштым тӱрыснек обсуждатлыме да илышыш пурташ пижме. Кызыт колхозник-шамыч коклаште ВКП(б) XVIII с'ездын материалже-шамычым, СССР Верховный Совет Кумышо Сессийын материалже шамыч изучатлымаш организоватлыме.

Ме уборкышто социалистический соревнованийым эше кумдан шарен мемнан дене соревноватлыше колхозым сеҥен ончыл верыш лектына.

Иванов,

„Волгыдо" колхозын бригадирже.

МЕМНАН РОДИНАН ИСТОРИЙЖЕ ГЫЧ

КУЛИКОВСКИЙ БИТВА

Русский калыкын монголо-татарский завоевэний ваштареш Куликово пасушто кучедалмашыже ик эн исторический момент ыле. 1380 ий 8 сентябрьыште иностранный захватчик-шамыч ӱмбак ыштыме блестящий удар, золотоордынский хан-шамычын кужу жап да нелын пызырмышт деч утармашын тӱҥалтышыже лийын. Тидын деч курымат пелэ ончыч Чингис-ханын монгольский полчищаже южнорусский князь-шамычын иктеш ушымо да половец-шамычын вийыштлан Калка эҥереш (1223 ий) первый поражениййым ыштен. Икмыняр ий гыч (1236 ийыште) монголо-татар-шамыч русский мландыш уэш нападатленыт. Чингис-ханын уныкаже Батый Иртыш деч Запад век территорийым заниматлыше („кушко монгольский имне-шамычын йолышт логалыныт“), Восточный Европын кугу часть территорийже гыч тул да меч дене эртен. Ваш-ваш сырыше тыгыде княжествылан шеледыме Русь Батыйын кугу ратьшылан сопротивленийым кугун ыштен кертын огыл. Русскийын распыленный вийже дене героический кучедалмаш (Рязань, Владимир, Козельск да молат) нимогай успех деч посна эртен.

Русьым разоритлымек, монголо-татар-шамыч сеҥен налме мландыште шкеныштын ханствым Золотой Ордам (улус Джучи) освоватленыт. Золотоордынский хан-шамычын властьышт йымалне Средний Азийын частьше. Средний ден Нижний Поволжье, Причерноморский степь, Приднепровье да северо-восточный русский мланде-шамыч лийыныт. Русский калыкын илышыштыже кок курыман („татарский ига“) период тӱҥалын, кудо, „пызырен гына огыл, тудо игылтын да тудлан жертво лийше калыкын илышыжым тӱлыжтен“, — манын Маркс ойлен. Нашествий современник-шамычын впечатленийыштым поразитлен. Тудым тунамсе эпохышто тӱрлӧ литературный произведенийлаште раш да образно возгаленыт. Батыйын (Бату) толмыжлан возымо повестьыште, русский мландышке Батыйын нашествийже нерген сказанийыште да современник-шамыч моло произведенийлаштышт ончычын „яндар-волгыдо да мотор чапле русский мландын“ страданийыштым ончыктеныт. Поражений да ойгырымаш русский калыкын духшым пудыртен огыл. Нине литературный произведенийлаштак вийым иктеш чумырымо, тушман дене кредалме нерген шонымашым каласыме.

1380 ийыште тыгай момент лишемын, кунам тиде шонымашым шукташ момент лийын. Чингис-ханын (1259 ий) единый державыже гыч Золотой Ордан йӧршешлан ойырлымыжо, улус Джучин кӧргыштӧ лийше феодальный междоусобица-шамыч, бек-шамычын (посна уделым кучышо-шамыч) центральный ханство дене да тудын власть верч кучедалмаш—Золотой Ордам ослабитленыт. 1358 ий гыч тӱҥалын, 10 ий коклаште Золотой Ордаште луатвич хан вашталтын.

Тиде жаплан Северо-Восточный Европышто виян Московский княжество сложитлалтын, кудо русский мланде-шамычым централизованный государствыш иктеш ушымын центрже лийын. 1380 ийыште московский князьлан Куликовский битва деч вара Донской прозвищым налше талантливый Дмитрий Иванович шогалын.

Московский князь-шамыч еҥ мланде-шамычым руалтен налаш тӧчышӧ шамыч ваштареш кучедалмашым возглавитленыт, тиде кучедалмашым талантливый политик-шамыч средство да мечын вийже дене ыштеныт. Нуно Ордаште лийше междоусобица дене пользоватлен, дань тӱлымашым шагалемденыт. Тыгак XIV курымын 60 ийже гыч тӱҥалын кидеш оружийым кучен русский мландым грабитлыше золотоордынский феодал-шамыч ваштареш переменный успех дене выступатленыт.

1367 ийыште Пьяны эҥер деран русский войска-шамыч Золотой Ордан князьше Булат Темирым шалатеныт. 1377 ийыште золотоордынский царевич Арапший ваштареш выступатлыше московский ден суздальско-нижегородский полк-шамыч тудо Пьяны эҥерешак поражениййым чытеныт. Тудын олмеш ик ий вара 1378 ийыште московский полк-шамыч Волжа эҥереш Бегич мурзын отрядшым йӧршеш шалатен пытареныт. Изин-изин кучедалмаш чарныдегыч решительный столкновенийын моментышкыже лишемын.

Волжа эҥереш лийше Бегичын поражениййже деч 2 ий вара Золотой Ордан главаже Мамай, русский княжествылан Батый жапым шарныктыше гай, решительный ударым ышташ шонен. Противникын вийжым пален, что тудо кугу сопротивленийым пуаш тӱҥалеш,—Мамай тидлан чыла возможностьым, вийым погаш тыршен. Золотоордынский военный мощьын тӱҥ вийже—татарский конница, Золотой Ордан покоритлыме калык-шамыч отряд да причерноморский олала гыч тяжелый генуэзский пехота чумыралтын. Тиде чыла кугу войска-шамыч 1380 ийыште кеҥеж гоч Воронеж вӱдын йоген пурмаштыже лийыныт. Мамай тыште московский князь-шамычын сопервикшым—литовский Ягайл князьым вучен, кудын дене ик вереш ушнен русский мландыш походым ышташ соглашенийым ыштеныт улмаш. 1 сентябрьыште Ордынский ден литовский вий иктыш ушнен Русь ӱмбак керылташашлык ыльыч. Тыгак Мамай рязанский „лукавый князь“—Олег денат соглашенийым ыштен. Татар-шамычын шкенжын „украинный“ мландыш нападатлыме деч аралалташ Олег кок шоны машан позицийым кучен, тудо жапыштак тудо Дмитрий, Мамай да Ягайл дене кылым кучен. Олег Москвашке Дмитрий деке возен: „Мамай уло царствыже дене мыйын рязанский мландышке, мыйын да тыйын ӱмбак толеш“, да тудо тунамак „пресветлый“ золотоордынский Ханлан „смирений да покорство дене“ служитлаш обещатлен. Ордино-литовский вийын ушнымашыже русский мландылан колшашлык шучко дене угрожатлен.

Мамайын движенийже нерген шучко увер-шамычым налмек Москваште походыш ямдылалташ тӱҥалыныт. Военный ямдылалтмаш Мамайын посольствыжымат шогалтен кертын огыл. Осторожный Дмитрий, „шкенжын докончанийже семын“ ордашке пытартыш гана каймыж годым иземдыме даным тӱлаш келшыме вашмутым пуэн да вооруженный кучедалмашлан вийым погаш продолжатлен. Дмитрийын стягше йымалне Коломныште, спокойный Ока эҥерын серыштыже, августын пелыштыже москвич, владимирец, суздалец, ростовец, муромец, ярославец, белозерец, нижегородец, пскович, брянец-шамыч да моло отряд погыненыт. Золотой Орда ваштареш русский мланде тарванен. „Туня тӱҥалтыш гычат русский князь да воевода-шамычын вийышт тыгай ик канат лийын огытыл,“—манын летописец возен. Коломна гыч войска-шамыч Ока дене кӱшкыла рязанский князьын мланде обходышкыжо тарваненыт, кудын нейтралитетшым тиде обход дене Донской налаш тыршен. Отряд-шамыч Лопасни эҥерын Окашке йоген пурымаште шогалыныт. Тышкак Владимир Андреевич Серпуховский шкенжын дружинаже ден да Московский воевода Веляминов московский ополченийын моло отрядше-шамыч дене толыныт.

Келге разведка Мамайын шогымо верже нергенат, Литовский князь Ягайлын золотоордынский хан Одоевын войскаж дене ушалтмаш движенийжын направленийже нерген сведенийым пуэн. Дмитрий тушман-шамычын ушнымашыштым предупрудитлаш да нуным посна-посна кыраш решитлен. Войска-шамыч „нечестивый“ Ягайлым да „отступник“ Олегым ончылтараш тыршен, Окам вонченыт да вигак югыш—Донын верховьешкыже тӱҥ противник „окаянный Сыроядец Мамай“ ваштареш писын тарваненыт. 6 сентябрьыште русский-шамыч Донышто лийыныт. Тунам погалтше военный совет Дон вес могырыш каяш да тушто тушман дене вашлияш решитлен. Кокымшо кечын Дон эҥер русский рать шамыч Донын пурла притокшо—Непрядва эҥер дене кийше знаменитый Куликов пасушко лектын. Пасун Дон ден Непрядва коклаш расположитлалтше йӱд йымал велын аҥышыр мучашыже Мамай дек лекшаш ик эрык корным гына иметлен. Пурла гыч, шеҥгечла да шола гыч Непрядва, Дон, тудын притокшо Смолка эҥер дене йогеныт. Тыгай пасушто лач тудо, кудо поражений нерген огыл, а сеҥымаш нерген шонышо гына расположитлалт кертын. Преданий-шамыч почеш Дмитрий Донской, шкеже почеш отступленийлан корным петырен, Дон эҥер гоч ыштыме кӱвар-шамычым шалатен. Русский-шамычын ойырен налме позиций ятыр выгодым представлятлен. Пасун северный мучашыжын аҥышыр полосаже пеш кугу войскам маневрироватлашлан мешатлен. Тиде кучедалме жапыште татарский конницын действийлаштыже губительно отразитлалтын. Непрядва ден Донын чодыран коремлаже-шамыч татар-шамычын обходный движенийыштлан чаракленыт да Ягайлын запад гыч лишемше войскан вучымо ударжым, а восток гыч—рязанский Олегын предательский нападенийжым нелемденыт.

8 сентябрьыште пылан кечын эрдене Дмитрий Донскойын войскаже, Непрядва деч Дон марте чодра ден чыла яра пространствым кумдыкеш заниматлен, русский шамычлан обычный улшо порядок ден расположитлалтыныт (ончыл полк, тӱҥ полк, пурла полк, шола полк, резервный полк). Чодраште Смолка эҥер вес могырышто Дмитрий Владимир Серпуховскийын засадный полкшым петырен. Русский-шамыч деч Югышкыла татар-шамычын имнешке ден пехота шогалыныт, кудын почеш чонгата вереш... Мамайын ставкыже расположитлалтын. Эр годсо нугыдо тӱтыра эркын шулен. Противник-шамыч икте весыштым ужыныт. Мамайын полчищыже-шамыч ончыл русский полкыш кержалтыч. „Куликово пасу чытырналте“. Мамайын войскаже-шамыч первый перымашым шке ӱмбакше налше ончыл полкым коранденыт. Смолка велыш савырныше шола флангат чытырналтын. Татарский конница шола флангым шыгыремден, Смолка эҥерым миноватленыт да русский центрын тылыш пурен, кудыжо ончыл полкым уничтожитлымек тӱҥ перымашын чыла нелылыкшым шке ӱмбакше налын. Тиде неле моментыште, кунам Мамай сеҥымашым торжествоватлен, Владимир Серпуховскийын засадный полкшо чодра гыч Смолка мучко татарский фланглан тылыш перен. Центр ден Серпуховскийын у вийже коклаш ишалтше татар-шамыч шыгыремдымашым чытен кертын огытыл да шке корныштышт шкеныштын полкышт денак вашлиеден куржыныт. Шалатымаш тӱҥалын. Татар-шамычын колышо капышт пасум леведыныт. Русский конница-шамыч але тока грозный улшо кодшо полчищыже-шамычымат Мечь эҥер дек 30 меҥге наре торашке преследоватлен. Чыла татарский стан, обоз, имне-шамыч, оружий, шергакан ӱзгар-шамыч да тулеч молат шупшын налалтыныт. Мамай шкежат кучедалмаш пасу гыч лач кугу огыл свита ден гына куржын. „Мамаево побоище“ тушманым йӧршеш шалатымашын синонимже лие. Куликовский пасушто Мамайым шалатыме нерген Одоев лишан Ягайл уверым колмеке мӧҥгӧ савырнен. „Князь Ягайл чыла шке Литовский вийже дене пеш писын шеҥгекла куржын“. Рязанец-шамыч Москвалан покорностьым из'явитленыт.

Сеҥымаш решительный лийын. Но тудо шерге ак ден налалтын. Ятыр русский-шамыч кучедалмаш пасуэш возыныт, „Русьышто куанымаш кугу, но Донышто Мамай деч колышо-шамыч верч ойгыжат кугу улмаш“.

1380 ийсе поход русский мландын Золотой Ордалан зависимый улмыжым пытарен огыл. Туге гынат, Куликово пасусо битва пеш кугу значенийым иметлен. Тудо татар-шамычым сеҥаш лийдыме нерген легендым шалатен, тудо нуным сеҥаш лийме нерген шонымашым пеҥгыдемден. Татар-шамыч дене кучедалмаште Москва йыр почти чыла элын вийже чумыргеныт. Куликовский битва свидетельствоватлен, что „турк, монгол да Востокын моло калыкше-шамычын нашествийышт деч аралалтмаш интерес-шамыч нашествийым удержатлаш способный улшо централизованный государствым жапым шуйыде образоватлымашым требоватлат“ (И. Сталин, „Марксизм и национально-колониальные вопросы“, ОГИЗ, 1939 ий, 97 стр.). Куликовский битва татарский ига деч утаралтмашлан тӱҥалтышым ыштен. Русский калык иностранный захватчик-шамычлан сокрушительный отпорым пуэн моштен да пуэн мошта.

В. Шунков.

„Медик" спортобществын республиканский спартакиадыже.

Снимкыште: „Медик" спортобществын спартакиадыштыже Бабушкина йолташ (Йошкар-Ола „Медик" команда гыч) кугу шведский эстафетыште финишыш вашла.

Фото М. Чуршуковын.

Кугу куанымаш

1936 ий марте Марий-Пӧлер ялыште (Татарский АССР) тӱҥалтыш школа веле ыле. 1936 ийыште НСШ почылто. Толшаш ийлан ялыштына средний школа почылтеш. Школым строитлаш государство 48.000 теҥге оксам колта.

Але марте ял деч лишне средний школа уке ыле. Ынде Калинин, Актаныш, Мюслюм районласе йоча-шамычлан тунемаш кошташ тора ок лий. Тидлан ме пеш куанышна.

Асылов М.

ТАССР, Мюслюм район, 7-ше класс.

15—18 ТЕҤГЕМ НАЛЫТ

Нуж'яльский кӱртньӧ корно веткыште пашам ыштыше И. Ласточкин ден И. Вишняков пашам стахановский метод дене ыштен, кечылан 15—18 теҥге пашадарым налыт.

Мих. Егорович.

Иностранный телеграмма-шамыч

Испанский беженец-шамычлан международный полыш

15 ден 16 июльышто Парижыште испанский беженец-шамычлан полышым пуымо международный конференций лийшаш. Конференций 400 тӱжем испанский беженецлан практический полышым пуышаш нерген вопросым обсудитла.

* * *

Францийыште концентрационный лагерьыште улшо испанский профсоюз член-шамыч американский профсоюз-шамыч деке письмам колтеныт, тушто возат: „Фашизм ваштареш кредалше 440 тӱжем испанец кызыт Францийын тӱрлӧ верлаштыже улшо 728 концентрационный лагерьыште улыт. Ме ни шовыным, ни вургемым она иметле, сандене кожный чер дене черланена. Мемнан вургемна капым кылмыктыше лапчыклашке савырнен. Ме тендан деке милостьым йодын огыл, но общий паша верч борец-шамыч семын братский полышым йодын обратитлалтына".

Тиде обращенийлан вашмутым пуэн, испанский беженец-шамычлан полышым пумо шотышто профсоюз шамыч американский комитет испанский беженец-шамычлан полышым пуашлан 30 тӱжем долларан фондым ыштышаш верч кампанийым тӱҥалын. Кампанийыш те США-н 93 профсоюзшо участвоватла.

У ЗДАНИЙЫШТЕ ТУНЕМАШ ТӰҤАЛЫТ

Кодшо тунемме ийыште мемнан Вактиярский начальный школын (Азовоский ял совет, Йошкар-Ола район) чыла класслан помещенийже ситен огыл. Школышто лач кум класс веле лийын, ик классым наемный пӧртыштӧ тунykташ логалын. Садлан верч тунемаш кошташ шушо 52 йоча гыч 9 йочам тунеммаш дене охватитлыме огыл ыле. Тиде школын ик кугу ситыдымашыже лийын.

Тений тидым тӧрлатышаш верч ме чот тыршышна. Кызыт у пӧртым ыштен шуктымо, конга оптыш веле кодын. 15-ше июльлан у зданий шуэш. Адак толшаш тунемме ийлан учитель-шамычлан квартирвый зданийым ыштен шуктена. Кызыт пӧрням ситышын ямдылыме.

Шушаш тунемме ийыште мемнан школыш 34 йоча угыч толыт. Ме нуным вашлияш сай ямдылалтына. Кызыт текущий ремонтым пытарыме, парт ситышын уло, пу кок ийланат сита. Кызыт 80 кубометр пуым школа кудывечыш шуп шыктен оптымо.

Учебно-наглядный пособийым ямдылена, кызыт 450 тетрадь уло. Школа пелен детский библиотечкым организоватлыме. Шукерте огыл 130 теҥгеаш книга-шамычым налме.

Вактиярский начальный школа заведующийже—

В. Н. Ларков.

РСФСР Футбольный кубоклан розыгрыш

Йошкар-Ола „Динамо" командын чапле успехше

30 июньышто Йошкар-Ола „Динамо" стадионыш Йошкар-Ола „Динамо" ден Казанский „Динамо" команда-шамычын РСФСР кубоклан розыгрыш онча кум тӱжемат пеле утла еҥ погынен ыле. Тиде ответственный матчыште кок команда боевой с о с т а в дене выступатленыт.

6 шагатат 21 минут жапыште судян свисток йӱкшӧ матчым тӱҥалме верген увертарыш. 23 минут гыч полен озашт пенальтым пуат. Серебрецевын точный да быстрый ударже счетым почо. 13 минут гыч казанец-шамыч счетым тӧрлат. Первый тайм пытымеш 30 секунд гына кодын. Казанец-шамыч адакат ик мячым пуртышт.

10 минутан перерыв деч вара Йошкар-Ола динамовец-шамыч модмо темпыштым путырак сай виянгдышт. Кокымшо таймыште Б. Винокуров, А. Малышев, Серебрецев казанец-шамычын капкашке чылажше нил мячым пуртышт.

Йошкар-Ола „Динамо" командын игрокышт-шамыч сай модыныт. Защита Догадкин йолташ путырак сай защищатлен. „Динамо" команда 5:2 счет дене казанский „Динамо" командым сеҥыш.

Тиде сеҥымаш д е н е Йошкар-Ола „Динамо" команда умбакыжмат РСФСР кубоклан розыгрышыште модаш тӱҥалеш.

Тиде ответственный матчым Всесоюзный 2 категориян судья Беличев йолташ сай судитлен.

Снимкыште: „Медик" спортобществын республиканский спартакиадыште участвоватлыше-шамыч вӱдыштӧ ийын кайме деч ончыч.

Фото М. Чуршуковын.

175 кубометр пум ямдылыме

Коклала неполный средний школа (Сернурский район) у тунемме ийлан план почеш 160 кубометр олмеш 175 кубометр пуым ямдылен. Кызыт учебный пособий-шамычым наледат.

И. С. Росляков.

АНТИРЕЛИГИОЗНЫЙ ПРОПАГАНДА—ЛУДМО ПӦРТ-ШАМЫЧЫН ПАШАШТЫШТ ТӰҤ ЗВЕНО

Лудмо пӧрт ялыште культурно - просветительный пашан центрже улеш. Лудмо пӧрт вуйлатыше да ч ы л а политпросвет пашаеҥ-шамыч ӱмбак почетный да ответственный паша возеш—ялыште массово-политический пашам, ВКП(б) XVIII с'ездын да СССР Верховный Совет Кумышо Сессийын исторический решенийже-шамычым умылтарымашым шараш. Туге ышташ, чтобы чыла мероприятий Кумышо Сталинский Пятилеткын великий задачыже-шамычым писын шуктымашлан —шемер массым коммунистический воспитатлымашлан полшыжо.

Антирелигиозный пропаганда коммунистический воспитанийын составной частьше улеш. Антирелигиозный пропаганда тудо средство лийын шога, кудо реакционный духовенствым пытарымаш пашам мучашке ш у к т ы ш а ш. (И. Сталин, „Вопросы Ленинизма." 1936 ий изд., 198 стр). Религиозный пережиток-шамыч калыкын сознанийыштыже капитализмын утларак живучий пережитокшылан шотлалтыт. Религиозный пережиток-шамычым пытарашлан лийын упорный антирелигиозный пропагандым населенийын юмылан ӱшаныше ужашыштыже шындаш кӱлеш.

Лудмо пӧрт - шамычын задачышт — антирелигиозный пропагандым организоватлен, религийын реакционный рольжым разоблачитлаш, религиозный культ служитель-шамычын гнусный да моральный обликыштым чараш лукташ, кудо религий ден леведалтын, гнусный реакционный пашам ыштат, „йӧратымаш да туманлан чыла проститлымаш" чыла тӱрлӧ проповедь дене калыкын эн шучко тушманышт—троцкист - бухаринец да буржуазный националист-шамычын контрреволюционный деятельностьшым ветыраш тӧчат.

Антирелигиозный пропагандым шарен лудмо пӧрт-шамыч поп, сектант-шамычын антинародный деятельностьыштым конкретный пример-шамыч дене, нуныя социалистический строительство ваштареш кучедалмыштым чараш лукшаш улыт.

Религиозный пайрем кече-шамычым церковник ден сектант-шамыч—йӱмаш, раз врат да хулиганство кечышке савырат. Оршанский район Степан Разин лӱмеш колхозышто ӱдымашым 6 кечыште пытаршаш олмеш 10 кече марте шуеныт. 28 — 29 майыште „Троица" да „Духов день" религиозный пайрем кечын —ӱдымашын самый разгарыштыже колхозник - шамыч пашам ыштен огытыл. Колхоз председатель Журавлев тошто пайрем кечын канымашым ышташ решитленат, бригадир-шамычлан пашашке нарядым пуэн огыл. Колхозник-шамычлан религийын колхозный производствышто туш ман улмыжым умылтарымашым олмеш, шкеак йӱмашын, хулиганствын организаторжо, да йӱмашлан 300 теҥге колхозный средствым кучылтын. Тиде исключений огыл. Тыгаяк койыш „Упшеҥер" колхозышто лийын. Колхоз председатель Охотников 18 майыште Вознесенье кечын чыла правлений ден пырля йӱын шынден, эрлашым мокмыйлан адак йӱын, тыгерак 15 гектар ӱдышаш йытын 3 гектар веле ӱдалтын. Лудмо пӧрт - шамыч тыгай факт-шамыч деве решительный к у ч е д алмашым шарышаш улыт.

МАССР Наркомпрос ден Оршанский Роно Керда селасе (Оршанский район) лудмо пӧртын пашаж дек равнодушно относитлалтмышт йӧршын умлыдымашан. ВКП(б) Оршанский райкомын специальный решенийже улмо ӱмбачат лудмо пӧрт суралыме шинча. Агитационный паша укем ужын, сектант-шамыч шке религиозный пашаштым ыштат.

Лудмо пӧрт ден колхозный клуб-шамыч антирелигиозный литературым йӱкын лудмашым кумдан шарен, лекций, доклад-шамычым организоватлен, ялыште антирелигиозный пропагандым виянгдышаш улыт. Кажне лудмо пӧрт, колхозный клублаште сайын оборудоватлыме безбожникын уголокшо лийман.

Лудмо пӧртын пашажын ик формыжо тыште лийман: музейлашке, биолог ден пырля природым ончаш, инженер ден пырля электростанцийыш, МТС-ыш экскурсий-шамыч дене каймашым организоватлыман. Достижений-шамычым ончыктымаш да тидын дене религиозный легендым, чудеса нерген сказанийым пытарш полышаш. Тыште комсомольский организацийлан антирелигиозный пашам виянгдаш кӱлеш семын полышым пуде ок лий.

Комсомольский организаций тиде паша деч ӧрдыжыштӧ шоген ок керт. Ынде паша тыште гына: кодшо верующий-шамычым—безбожникым, коммунизмын активный строительже-шамычым ышташ.

К. Радайкин.

Врид. отв. редактора—
П. В. ЩЕРБАКОВ.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: Мар. АССР, г. Йошкар-Ола, Дом Советов, 4 этаж, комната №70, телефон № 90.
Упол. Главлита Мар. АССР А—557. г. Йошкар-Ола, 1 типография Маргосиздата.